

О.В. Лахтадир

ОСОБЛИВОСТІ СФОРМОВАНOSTІ КОМУНІКАТИВНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ ТА ЇЇ СКЛАДОВИХ У СТУДЕНТІВ-МАЙБУТНІХ ФАХІВЦІВ З ФІЗИЧНОЇ КУЛЬТУРИ І СПОРТУ

Лахтадир О.В. Особливості сформованості комунікативної компетентності та її складових у студентів-майбутніх фахівців з фізичної культури і спорту. У статті визначено особливості сформованості комунікативної компетентності та її ключових складових у студентів-майбутніх фахівців з фізичної культури і спорту. Розкрито динаміку змін її показників на підставі кількісної оцінки та якісної інтерпретації результатів діагностичного обстеження студентів. Встановлено рівні розвитку (високий, середній, низький) комунікативної компетентності та її компонентів у майбутніх фахівців з фізичної культури і спорту. Зафіксовано залежність розвитку комунікативної компетентності студентів-майбутніх спеціалістів з фізичної культури і спорту від статі, обраної спеціальності («Фізичне виховання» і «Здоров'я людини») та від курсу (початкові й старші) їх навчально-професійної підготовки.

Ключові слова: комунікативна компетентність, компоненти комунікативної компетентності, рівні сформованості комунікативної компетентності, фахівці з фізичної культури і спорту.

Лахтадыр Е.В. Особенности сформированности коммуникативной компетентности и ее составляющих у студентов-будущих специалистов по физической культуре и спорту. В статье определены особенности сформированности коммуникативной компетентности и ее ключевых составляющих у студентов-будущих специалистов по физической культуре и спорту. Раскрыто динамику изменений ее показателей на основании количественной оценки и качественной интерпретации результатов диагностического обследования студентов. Установлены уровни развития (высокий, средний, низкий) коммуникативной компетентности и ее компонентов у будущих специалистов по физической культуре и спорту. Зафиксировано зависимость развития коммуникативной компетентности студентов-будущих специалистов по физической культуре и спорту от пола, выбранной специальности («Физическое воспитание» и «Здоровье человека») и от курса (начальные и старше) их учебно-профессиональной подготовки.

Ключевые слова: коммуникативная компетентность, компоненты коммуникативной компетентности, уровни сформированности коммуникативной компетентности, специалисты по физической культуре и спорту.

Постановка проблеми та її зв'язок із важливими практичними завданнями. Сучасні реалії життя вимагають від майбутнього фахівця з фізичної культури і спорту новітніх знань та вмінь для успішної праці та виконання дедалі складніших професійних завдань. Крім спортивної майстерності студенти мають постійно розвивати насамперед комунікативні вміння, які сприятимуть здійсненню навчально-професійної діяльності.

У зв'язку з цим надзвичайно актуалізується потреба у фахівцях з високим рівнем розвитку комунікативної компетентності, яка являє собою систему комунікативних знань і вмінь суб'єкта спілкування. Передусім це стосується фахівців професій типу «людина-людина», до якого належать майбутні фахівці з фізичної культури і спорту.

Останні дослідження і публікації, виділення невирішених питань проблеми, якій присвячується стаття. Стосовно інтерпретацій та особливостей структури комунікативної компетентності є декілька підходів. По-перше, визначаючи її структуру, дослідники роблять акцент на когнітивній складовій цього феномена, тобто на знаннях і здібностях, потрібних для розбудови спілкування (В.П. Захаров, В.А. Лабунська, Є.В. Руденський, З.С. Смелкова, Н.Ю. Хрящев й ін.). По-друге, опис структури комунікативної компетентності дається через комунікативні вміння (А.В. Захаров, А.В. Мудрик). По-третє, до структурних елементів комунікативної компетентності О.В. Сидоренко відносить комунікативні знання, комунікативні здібності і комунікативні вміння. По-четверте, у складі комунікативної компетентності, крім знань, вмінь і навичок, виокремлюють ще й особистісні особливості (Л.І. Берестова, Ю.М. Ємельянов, Ю.М. Жуков, Є.П. Ільїн, Л.А. Петровська, Є.С. Семенов, А.А. Кідрон й ін.).

Формулювання цілей і постановка завдань статті. Метою статті є діагностувальна характеристика розвитку комунікативної компетентності, рівнів її сформованості у майбутніх фахівців з фізичної культури і спорту, а також встановлення залежності її розвитку від майбутньої спеціальності студентів, їх статі та належності до початкових або старших курсів навчання.

Виклад методики і результатів досліджень. Перш ніж розкрити особливості сформованості комунікативної компетентності та її структурних компонентів у майбутніх фахівців з фізичної культури і спорту, розкриємо зміст її гіпотетично встановлених основних складових, що знайшло статистичне підтвердження в процесі дослідження.

На підставі результатів психологічного дослідження ми розуміємо комунікативну компетентність як сукупність комунікативних знань, вмінь та навичок, за допомогою яких суб'єкт спілкування реалізує цілі та завдання комунікативної (і професійної) діяльності і досягає взаєморозуміння у процесі взаємодії [3].

Запропонована нами структура комунікативної компетентності містить чотири основних компоненти: когнітивний, комунікативно-мовленнєвий, соціально-перцептивний та інтерактивний. Вони характеризують суть та особливості комунікативної діяльності майбутнього фахівця з фізичної культури і спорту.

Дамо стисло характеристику кожному зі структурних компонентів комунікативної компетентності. *Когнітивний компонент* комунікативної компетентності об'єднує такі показники: комунікативні знання (знання з психології спілкування; знання способів розуміння соціальних об'єктів: самого себе, інших людей, груп тощо; знання основних правил організації спілкування; знання ситуативних норм – привітання, звертання, привертання уваги тощо; досвід спілкування (комунікативні знання і вміння); позитивні особистісно-комунікативні настановлення (зокрема, спрямованість на міжособистісну взаємодію для реалізації завдань професійної діяльності).

До *комунікативно-мовленнєвого компонента* комунікативної компетентності входять такі складові: 1) вміння говорити; 2) вміння слухати; 3) невербальні засоби спілкування – маємо на увазі, володіння міміко-пантомімічним супроводом, адекватним висловлюванням. Це такі паралінгвістичні засоби: володіння інтонацією, вміння тримати паузу, здатність управляти голосністю, темп мовлення, мелодика; кінетичні засоби: жестикуляція, міміка; проксемічні засоби: пози, рухи, дистанція спілкування, а також вміння контролювати рухи тіла, тобто уникати зайвих рухів.

Соціально-перцептивний компонент комунікативної компетентності містить такі здатності суб'єкта спілкування: здатність до емпатії (вміння співчувати, співпереживати); здатність до регулювання емоційного стану в навчально-професійній взаємодії); здатність до адекватного міжособистісного сприймання (вміння «читати» за обличчям, розуміння психічного стану партнера зі спілкування) тощо.

Інтерактивний компонент комунікативної компетентності включає в себе такі комунікативні прояви: здатність до володіння гнучкою стратегією спілкування; здатність до володіння тактикою організації взаємодії; здатність до конструктивної поведінки в конфліктній ситуації; здатність до володіння технікою переконання у взаємодії; здатність до діалогічного стилю взаємодії в професійно-комунікативних ситуаціях тощо [1; 2; 4].

Визначення основних компонентів комунікативної компетентності та їх складових дало нам можливість не тільки адекватно розкрити сутність психологічних особливостей їх розвитку у студентів, а й відобразити динаміку змін цих показників на підставі кількісної оцінки та якісної інтерпретації результатів діагностичного дослідження майбутніх фахівців з фізичної культури і спорту.

Перш ніж перейти до аналізу отриманих у дослідженні кількісних результатів обґрунтуємо ті критерії, за якими характеризуватимемо рівні сформованості (високий, середній, низький) комунікативної компетентності студентів.

Високий рівень комунікативної компетентності студентів передбачає оптимальну сформованість – для якісного виконання завдань навчально-професійної підготовки – усіх чотирьох її основних компонентів. Студентам з високим рівнем розвитку комунікативної компетентності мають бути притаманні: позитивні особистісно-комунікативні настановлення на спілкування та на справу, добре розвинені комунікативні та організаторські здатності, знання ситуативних норм спілкування: позитивне ставлення до інших людей, до себе і до діяльності; здатність до адекватного проникнення у психологічний стан іншої людини, вміння співпереживати, поставити себе на місце іншого; сформовані вміння говорити і вміння слухати; активне послуговування невербальними засобами спілкування; здатність досягати взаєморозуміння у професійній і міжособистісній взаємодії; здатність до діалогічного стилю спілкування; володіння технікою переконання у взаємодії; здатність до конструктивної поведінки у конфліктній ситуації тощо.

Середній рівень розвитку комунікативної компетентності студентів характеризується певною нерівномірністю розвитку її окремих компонентів. Цим студентам властиве прагнення до навчально-професійного спілкування, яке, однак,

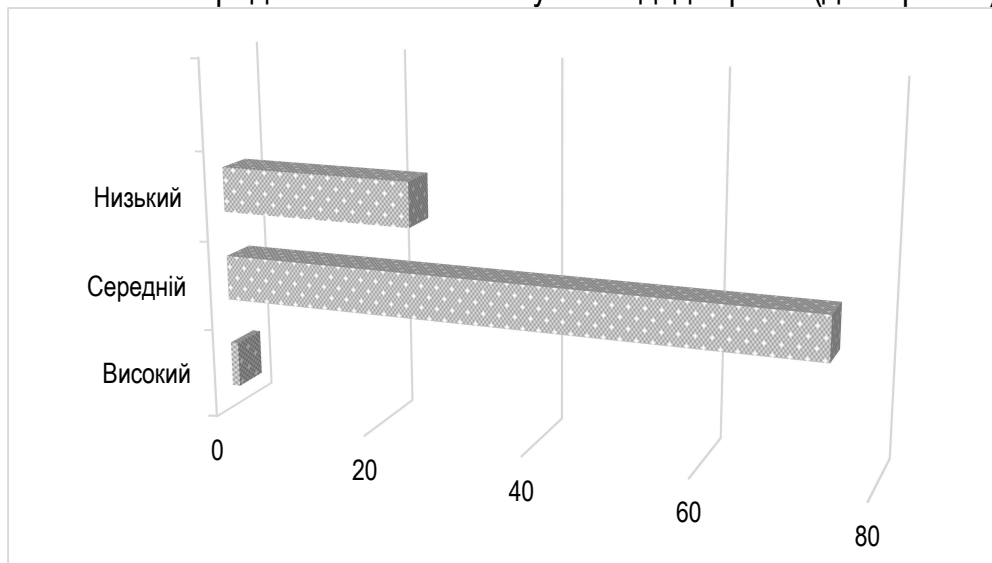
не має активно вираженого характеру. У них сформоване вміння говорити, що, втім, не передбачає вміння уважно слухати партнера зі спілкування. Цей рівень розвитку комунікативної компетентності не завжди забезпечує досягнення взаєморозуміння у спілкуванні. Вони не повною мірою використовують невербальні засоби спілкування. Однак їм притаманна здатність до доброзичливої міжособистісної взаємодії: встановлення комунікативного контакту, взаємна підтримка, психоемоційне зараження. Ці студенти мають уявлення про емпатійність, але не завжди послуговуються цією здатністю; самоконтроль у спілкуванні середній тощо.

Низький рівень свідчить про несформованість окремих компонентів комунікативної компетентності. У студентів з низьким рівнем розвитку комунікативної компетентності не сформовані достатньою мірою комунікативні знання, відсутня спрямованість на навчально-професійне спілкування; відчуваються утруднення у встановленні комунікативного контакту з людьми. Вони мають низьку здатність до володіння технікою переконання у взаємодії; занадто емоційний стиль взаємодії, а також низький рівень самоконтролю у взаємодії. У них не завжди чітко визначені (або взагалі відсутні) стратегія і тактика навчально-професійної взаємодії; переважають такі способи реагування у конфліктній ситуації, як конфлікт-суперництво; недостатньо сформовані навички невербального спілкування. Вони почуваються скуто, погано орієнтуються у незнайомій ситуації, уникають прийняття власних рішень, нерідко конфліктують, часто неадекватно реагують у міжособистісному спілкуванні.

В емпіричному дослідженні взяли участь студенти початкових і старших курсів – усього 98 осіб, котрі навчаються за такими спеціальностями: «Фізичне виховання» та «Здоров'я людини».

Одним з головних завдань нашого дослідження є визначення рівнів сформованості комунікативної компетентності та її компонентів у досліджуваних студентів. Якісна оцінка динамічного розвитку комунікативної компетентності майбутніх фахівців з фізичної культури і спорту здійснювалася шляхом аналізу кількісних показників.

Отримані в дослідженні дані стосовно розвитку комунікативної компетентності досліджуваних можна представити наочно – у вигляді діаграми (див.: рис. 1).

Рис.1. Рівні розвитку комунікативної компетентності студентів

Як бачимо з рис. 1, у значної частини студентів (74,5 %) комунікативна компетентність сформована на середньому рівні. Низький рівень сформованості комунікативної компетентності зафіксовано у 24,5 % студентів. Високим рівнем комунікативної компетентності володіє один відсоток студентів.

У таблиці 1 відображено результати сформованості як комунікативної компетентності в цілому, так і її структурних компонентів у студентів-майбутніх фахівців з фізичної культури і спорту. Спочатку розглянемо статистичні результати, подані в таблиці 1, по горизонталі: серед студентів з високим рівнем розвитку комунікативної компетентності зафіксована порівняно однакова кількість досліджуваних з високою сформованістю всіх чотирьох її структурних компонентів.

У студентів з середнім рівнем розвитку комунікативної компетентності найбільшою мірою сформований комунікативно-мовленнєвий її компонент, а найменшою – когнітивний компонент.

У студентів з низьким рівнем розвитку комунікативної компетентності спостерігається несформованість усіх її компонентів, крім певного (низького) розвитку її когнітивного компонента.

Таблиця 1

Рівні розвитку комунікативної компетентності та її структурних компонентів у студентів (у %)

Рівень розвитку	Комунікативна компетентність	Когнітивний компонент	Комунікативно-мовленнєвий компонент	Соціально-перцептивний компонент	Інтерактивний компонент
Високий	1,0	23,5	22,4	26,5	22,4
Середній	74,5	37,8	74,5	70,4	71,4
Низький	24,5	38,8	3,1	3,1	6,1

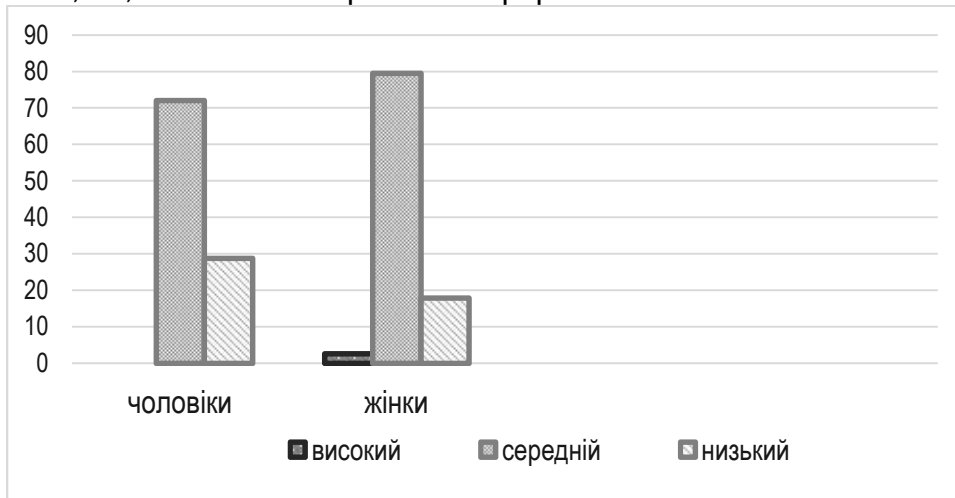
Статистичні дані, представлені в таблиці 1, по вертикалі, свідчать про таке: більшість студентів має середній рівень сформованості майже всіх структурних компонентів комунікативної компетентності: комунікативно-мовленнєвого, соціально-перцептивного й інтерактивного. В більшості студентів зафіксовано низький рівень розвитку когнітивного компонента комунікативної компетентності.

Як показало дослідження, у студентів з високим рівнем розвитку комунікативної компетентності порівняно рівномірно – збалансовано – сформовані всі її структурні компоненти. У студентів з середнім рівнем сформованості комунікативної компетентності найбільшою мірою розвинений комунікативно-мовленнєвий компонент – 74,5 %. А у студентів з низьким рівнем розвитку комунікативної компетентності її структурні компоненти перебувають у зародковому стані сформованості й потребують особливо активного формувального впливу із зовні і, зрозуміло зусиль самого суб'єкта спілкування.

Наразі ми проаналізуємо особливості розвитку комунікативної компетентності студентів залежно від статі (див.: рис. 2). Зауважимо, що 60,2 % нашої вибірки становлять чоловіки і 39,8 % жінки. Порівняно з чоловіками, у котрих не зафіксовано високого рівня розвитку комунікативної компетентності, у жінок спостерігається високий рівень її розвитку, хоча він поширюється лише на 2,6 їх відсотка. Значний

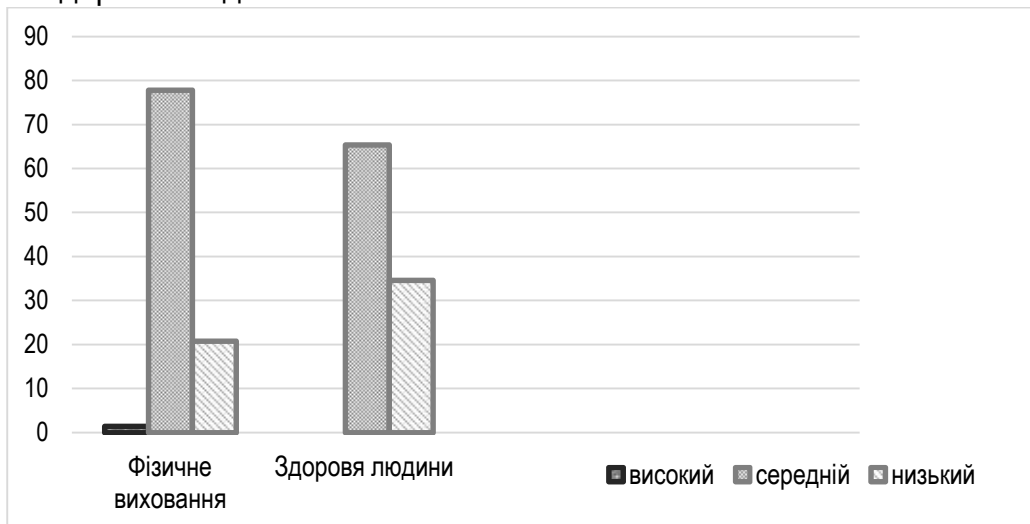
відсоток чоловіків має середній рівень розвитку комунікативної компетентності: 72,2 %; відповідно низьким рівнем володіють 28,8 % чоловіків.

У свою чергу, 79,5 % студенток мають середній рівень розвитку комунікативної компетентності, 17,9 % – низький рівень її сформованості.

Рис. 2. Рівні розвитку комунікативної компетентності студентів залежно від статі

В нашому дослідженні брали участь лише студенти денної форми навчання, котрі навчалися за такими спеціальностями: «Фізичне виховання» і «Здоров'я людини». З них 72 студенти опановують спеціальність «Фізичне виховання», а 26 осіб – «Здоров'я людини».

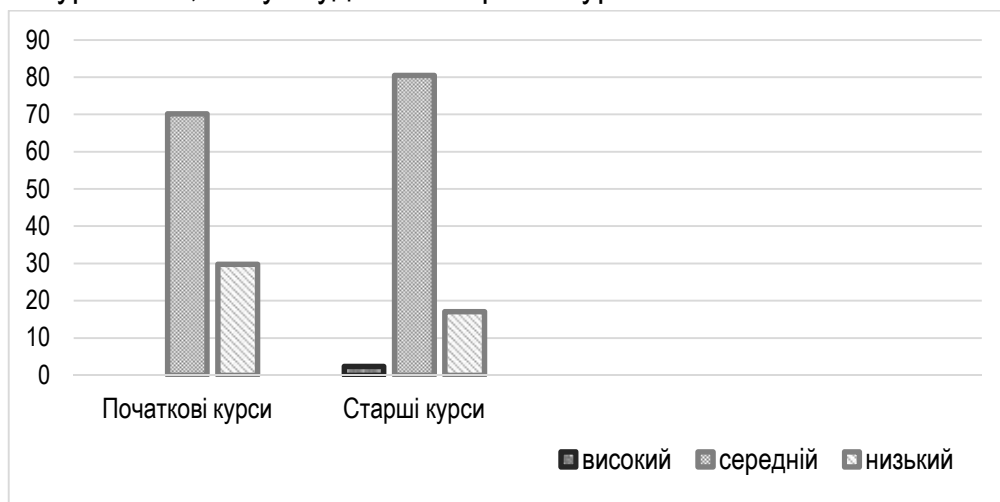
Рис. 3. Рівні розвитку комунікативної компетентності студентів залежно від спеціальності

Незначний відсоток студентів (1,4 %), котрі навчаються за спеціальністю «Фізичне виховання», мають високий рівень розвитку комунікативної компетентності (див.: рис. 3). Натомість у студентів, що навчаються за спеціальністю «Здоров'я людини», взагалі не зафіксовано високого рівня розвитку комунікативної компетентності. Менша кількість цих студентів мають середній рівень розвитку комунікативної компетентності порівняно зі студентами, котрі навчаються за спеціальністю «Фізичне виховання»: відповідно 65,4 % і 77,8 %. До того 34,6 %

студенти, які навчаються за спеціальністю «Здоров'я людини», властивий низький рівень розвитку комунікативної компетентності, що перевищує певною мірою кількість (20,8 %) тих досліджуваних, котрі навчаються за спеціальністю «Фізичне виховання».

Наразі проаналізуємо сформованість комунікативної компетентності у студентів залежно від курсу навчання. На початкових курсах навчаються 58,2 % досліджуваних студентів, на старших курсах – 41,8 %.

Як видно з рисунка 3, високий рівень розвитку комунікативної компетентності у студентів початкових курсів не зафіксовано. Натомість 2,4 % студентів старших курсів мають високий рівень її розвитку. У 70,2 % студентів початкових курсів спостерігається середній рівень розвитку комунікативної компетентності, відповідно 80,5 % студентів старших курсів мають так само цей рівень її сформованості. Низький рівень розвитку комунікативної компетентності зафіксовано у 29,8 % студентів початкових курсів і 17,1 % у студентів старших курсів.

Рис. 4. Рівні розвитку комунікативної компетентності студентів залежно від курсу

Далі дамо характеристику сформованості (рівні розвитку) структурних компонентів комунікативної компетентності студентів різних курсів навчально-професійної підготовки. При переході студентів від початкових до старших курсів зменшується кількість тих майбутніх фахівців з фізичної культури і спорту, котрі мають високий рівень розвитку структурних компонентів комунікативної компетентності (див.: табл. 2). Разом з тим якщо на початкових курсах у студентів не зафіксовано високого рівня сформованості комунікативної компетентності в цілому, то на старших курсах дехто з студентів (2,4 %) має високий рівень її розвитку.

Такий стан можна пояснити незадовільним ставленням студентів до навчання взагалі і до розвитку комунікативної компетентності та її структурних компонентів, зокрема. Але ж саме комунікативна компетентність виступає психологічним інструментом навчально-професійної діяльності студентів.

У студентів з середнім рівнем розвитку комунікативної компетентності спостерігається підвищення сформованості її структурних компонентів залежно від курсу: від початкових до старших, що має об'єктивну зумовленість – нагромадження студентами відповідних знань і вмінь у процесі навчально-професійної підготовки.

Крім того, починаючи від початкових, до старших курсів зростає кількість тих студентів, котрі мають низький рівень сформованості когнітивного компонента комунікативної компетентності (див.: табл. 2). Це можна пояснити незадовільною навчально-професійною підготовкою взагалі і, зокрема, браком у них знань, що мають стати підґрунтям виконання ними в майбутньому неналежною комунікативною підготовкою цих студентів професійних завдань. Стосовно інших компонентів комунікативної компетентності ми бачимо, що від початкових до старших курсів зменшується кількість студентів, що мають низький рівень сформованості комунікативної компетентності та її складових.

Таблиця 2

Рівні розвитку структурних компонентів комунікативної компетентності у студентів різних курсів (у %)

Рівень розвитку	Комунікативна компетентність		Компоненти							
	Початкові курси	Старші курси	Когнітивний	Комунікативно-мовленнєвий	Соціально-перцептивний		Інтерактивний			
			Курси							
			Початкові	Старші	Початкові	Старші	Початкові	Старші	Початкові курси	Старші
Високий	-	2,4	31,6	12,2	29,8	12,2	38,6	9,8	28,1	14,6
Середній	70,2	80,5	35,1	41,5	47,4	80,5	42,1	82,9	47,4	70,7
Низький	29,8	17,1	33,3	46,3	22,8	7,3	19,3	7,3	24,6	14,6

Висновки і перспективи подальших досліджень. Дослідження показало, що у студентів – майбутніх фахівців з фізичної культури і спорту спостерігається залежність розвитку комунікативної компетентності та її структурних компонентів від статі (більш високі результати мають жінки); від спеціальності (вона сформована більшою мірою у студентів, котрі навчаються за напрямом «Фізичне виховання») і від курсу навчально-професійної підготовки (зафіксовано дещо більш високий її розвиток у студентів старших курсів).

Список використаних джерел

1. Корніяка О.М. Вивчення розвитку комунікативної компетентності студентів / О.М. Корніяка // Психолінгвістика: зб. наук. праць ДВНЗ «Переяслав-Хмельницький державний педагогічний університет імені Григорія Сковороди». – Переяслав-Хмельницький: ПП «СКД», 2009. – Вип. 3. – С. 60–69.
2. Корніяка О.М. Психологія комунікативної культури школяра: монографія / О.М. Корніяка. – К.: Міленіум, 2006. – 336 с.
3. Лахтадир О.В. Комунікативна компетентність особистості / О.В. Лахтадир// Актуальні проблеми психології: зб. наук. праць Інституту психології імені Г.С. Костюка НАПН

України. – Том 5: Психофізіологія. Психологія праці. Експериментальна психологія. – К.: ДП «Інформ.-аналіт. агентство», 2013. – Вип. 13. – С. 154–163.

4. Самохвалова А.Г. Деловое общение: секреты эффективных коммуникаций: учебное пособие / А.Г. Самохвалова. – СПб: Речь, 2012. – 333 с.

References transliterated

1. Korniyaka O.M. Vyvchennja rozvytku komunikatyvnoj kompetentnosti studentiv / O.M. Korniyaka. Psyholingvistyka: [zb/nauk/ prac DVNZ "Perejaslav-Hmelnyckyj derzhavnyj pedagogichnyj universitet imeni Grygorija Skovorody"]. – Perejaslav-Hmelnyckj: PP "SKD", 2009. – Vyp. 3. – S. 60-69.
2. Korniyaka O.M. Psihologij komunikatyvnoj kultury shkolajra: monografij / O.M. Korniyaka –K.: Milenium, 2006. – 336 s.
3. Lakhtadyr O.V. Komunikatyvna kompetentnist' osobystosti / O.V. Lakhtadyr Aktual'ni problemy psykholohiyi: zb/nauk/ prac Instytutu psykholohiyi imeni H.S. Kostyuka NAPN Ukrayiny. – 2013. – Tom 5: Psykhofizioloziya. Psykholojiya pratsi. Eksperymental'na psykholohiya. – K.:DP «Inform.-analit. ahent-stvo», 2013. – Vyp. 13. – S. 154–163.
4. Samohvalova A.G. Delovoe obchenie: sekrety effektivnih komunikazj: uchebnoe posobie / A.G. Samohvalova– SPb.: Rech, 2012. – 333 s.

Lakhtadyr O.V. Features formation of communicative competence and its components in students of future professionals. On Physical Culture and Sports The transition of students from primary to senior year reduced the number of future specialists in physical culture and sports, which have a high level of structural components of communicative competence. However, if the initial rate of students not registered a high level of formation of communicative competence in general, in some undergraduate students (2.4%) has a high level of development.

This situation can be explained by poor attitude of students to education in general and to the development of communicative competence and its structural components, in particular. But it stands communicative competence psychological tool for educational and professional activities of students.

Students with an average level of communicative competence there is increasing formation of structural components based on the rate from primary to senior, which has the objective conditionality - accumulation students relevant knowledge and skills in the teaching and training.

In addition, from elementary to senior years a growing number of those students who have a low level of formation of the cognitive component of communicative competence. This can be explained by inadequate educational and vocational training in general and, in particular, they lack knowledge should be a basis in the future performance of inadequate communicative training of students of professional tasks.

The study showed that the students-future specialists in physical culture and sports observed dependence of communicative competence and its structural components from the floor (better results with women); the specialty (she formed largely of students who enrolled in "Physical Education") and of course educational training (recorded slightly higher growth in its senior students).

Keywords: communicative competence, components of communicative competence levels of communicative competence, experts in physical culture and sports.